

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ПУЛЮЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

Якимець Дмитро Васильович

УДК 159.9

**ТРАВМУЮЧИЙ ВПЛИВ БУЛІНГУ НА СТАНОВЛЕННЯ
ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА**

053 – Психологія

Автореферат
дипломної роботи магістра

Тернопіль - 2019

Роботу виконано на кафедрі психології Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя Міністерства освіти і науки України.

Керівник роботи: кандидат психологічних наук, доцент **Моначин Інна Леонідівна**, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, доцент кафедри психології.

Рецензент : доктор економічних наук, **Кирич Наталія Богданівна**, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, завідувач кафедри менеджменту та адміністрування.

Захист відбудеться 24 грудня 2019 р. о 09.00 годині на засіданні екзаменаційної комісії №52 у Тернопільському національному технічному університеті імені Івана Пулюя за адресою: 46001, м.Тернопіль, вул. Микулинецька, 46, аудиторія 209.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми роботи.

На сьогоднішній день надзвичайно гостро постає проблема агресивних проявів у міжособистісних стосунках підлітків. Особливого розповсюдження набувають прояви систематичної, довготривалої агресії одних підлітків по відношенню до інших учнів, коли в ситуацію прояву агресії поступово «включається» весь учнівський клас.

Актуальність вивчення цього явища у наш час обумовлюється тим, що по-перше, збільшується кількість фіксованих випадків даного явища. Ситуація булінгу призводить до низки педагогічних (шкільна дезадаптація, академічна неуспішність), психологічних (психологічні розлади, закріплення в свідомості негативних уявлень про себе, зниження самооцінки, порушення соціалізації, соціальна дезадаптація), медичних (травматизація) наслідків.

Формування особистості є неперервним і складним процесом, де діє багато факторів. Зокрема стиль сімейного виховання впливає на становлення особистості, особливо в підлітковому віці. Такий своєрідний перехідний вік від дитинства до зрілості характеризується не лише стрімким фізіологічним та статевим розвитком, а й постає гостра проблема у самостверженні та рівноправному і довірливому спілкуванні, як з ровесниками, так і з дорослими.

Проблема досліджувалась переважно західними науковцями. В Україні не проводяться систематичні загальнонаціональні дослідження цього явища (лише поодинокі), і тому ще недостатньо запропонованих форм і методів профілактики та корекції цього явища.

Проблематику булінгу шкільного насильства досліджувала низка науковців: Є. Грибанов, Р. Іванченко, Л. Нечипорук, О. Ожійова, В. Пономарьов, В. Соловійов, О. Шуміло та інші. Тим не менше булінг є відносно новим поняттям на теренах України, залишається поки що малодослідженим напрямом для вітчизняної науки. Значимість і актуальність проблеми обумовили вибір теми: «Травмуючий вплив булінгу на становлення особистості старшокласника».

Мета дослідження дослідити та встановити особливості впливу булінгу на старшокласників.

Завдання дослідження

- Дати визначення булінгу та його структури.
- Експериментальне вивчення проблеми булінгу у школі.
- Обґрунтування основних передумов виникнення булінгу.
- Розробити на основі отриманих даних психологічного дослідження психокорекційну програму підтримки «жертв» булінгу.
- Проаналізувати психоемоційний стан підлітків, які перебували під впливом булінгу.
- Охарактеризувати групові форми психологічної підтримки.

Предметом дослідження є вплив булінгу на становлення особистості старшокласника

Об'єктом дослідження є особистісні характеристики які спонукають до

булінгу.

Методи дослідження У процесі роботи використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження: – теоретичні: аналіз, синтез, класифікація та оглядово-аналітичний метод, вивчення наукової соціально-психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з теми дослідження; системно-структурний аналіз нормативних документів; концептуально-порівняльний аналіз; – практичні: анкетне опитування, тренінг.

Наукова новизна отриманих результатів.

1. Здійснено методологічний аналіз підходів до поняття булінгу та його структури..
2. Проаналізовано основні аспекти виникнення булінгу
3. Розроблено методичні підходи до діагностики булінгу.
4. Запропоновано практичні рекомендації та тренінгові техніки для підтримки жертв булінгу.

Практичне значення отриманих результатів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання отриманих практичних даних при роботі з учнями на класних годинах, з вчителями на педраді, на батьківських зборах. Даний матеріал можливо використати в школах, психолого-педагогічних конференціях, на лекціях з педагогічної психології, сімейної психології, розвитку особистості тощо.

Апробація.

Основні положення виконаної роботи доповідались і обговорювались на науково-психологічних семінарах кафедри психології та висвітлені у тезах доповіді на міжнародній науково-технічній конференції молодих учених та студентів «Актуальні задачі сучасних технологій» (Тернопіль, 27-28 листопада 2019).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, семи розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, який містить 54 найменування та 4 додатків. Загальний обсяг текстової частини – 120 сторінок друкованого тексту, робота містить 5 таблиць та 5 рисунків.

Основний зміст роботи

У **вступі** подано загальну характеристику досліджуваної теми, обґрунтовано актуальність магістерської роботи, сформульовано мету, завдання досліджень, відзначено наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів, подано інформацію про апробацію, структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі «Науково-теоретичний огляд проблем булінгу»** висвітлено проблематику булінгу, став величезною проблемою XXI століття та дедалі більше поширюється в різних своїх проявах, обґрунтовано необхідність дослідження цькування в шкільному середовищі, також вказані основні чинники, які можна поєднати у чотири групи: особистісні, сімейні, соціальні, оточення (середовище). Шкільне насилля - це вид насилля, при якому має місце примушення, використання сили між дітьми чи вчителями по відношенню до учнів. Явні прояви насилля можуть бути направлені не тільки проти окремих обличь, які викликають до себе підвищений інтерес оточуючих, але і цілої групи.

У другому розділі «**Психологічна діагностика впливу булінгу на становлення особистості старшокласника**» підібрано анкету та методики для дослідження, яке проводилось на базі Тернопільської спеціалізованої школи №29, надалі застосовані методики було проаналізовано та отримані результати висвітлені на рисунках, зокрема адаптація учнів, рівень конфліктності та агресивності, а також проаналізовано зіткнення учнів з булінгом та кібербулінгом. За останній час булінг став дуже поширеним між дітьми в закладах освіти, насамперед це відбувається за відсутності контролю дорослих, які часто не помічають або ігнорують дітей. Діагностика цькування є доволі непростим завданням, тому для цього необхідно використовувати ті методи діагностики, яка зможуть визначити соціально-психологічний клімат в колективі. У процесі дослідження були відібрані, ті методи, які є достатньо простими та доступними, які не потребують спеціальної підготовки. Дані методики засвідчили свою діагностичну спроможність для більшості ситуацій булінгу (цькування). Знайомство з методами діагностики булінгу (цькування) дає змогу вчасно виявити і припинити це явище, тому з цим питанням варто познайомитися не тільки тим, хто буде безпосередньо організовувати діагностику, а всім заінтересованим у запобіганні та протидії булінгу.

У третьому розділі «**Психо-корекційна робота із впливу булінгу на старшокласників**» подано необхідність групової діагностики, розвіяно міфи про тренінгову роботу та оскільки результати дослідження показали, що серед дітей є ті, які страждали від булінгу та були булерами, то було створено тренінг з метою обізнаності учнів щодо булінгу (цькування), вказано методи, як з цим боротись та куди звертатись в таких ситуаціях. Тренінг — спосіб перепрограмування наявної у людини моделі управління своєю поведінкою і діяльністю, група методів активного соціально-психологічного навчання та розвитку здібностей до навчання і опановування будь-яким складним видом діяльності.

У четвертому розділі «**Спеціальна частина**» вказано психометричні основи досліджень, зокрема висвітлено науковців, що зробили неабиякий вклад у, власне, психометрику та психометричні дослідження. Вона ж включає в себе вимірювання знань, здібностей, поглядів та рис особистості. Насамперед, поле дослідження ґрунтується на вивченні відмінностей між особами. Існують два основні дослідницькі завдання, перше – це побудова приладів та, власне, процедури вимірювання, друге – це розробка та вдосконалення теоретичних підходів до вимірювання.

У п'ятому розділі «**Психолого-економічна доцільність наукового дослідження**» зроблено статистичний аналіз витрат на охорону психічного здоров'я країн світу, проаналізовано й зокрема Україну, де виявлено проблеми неправильного функціонування, а саме, певний брак кадрових та фінансових ресурсів, відсутність національної політики щодо охорони психічного здоров'я та вказано про доцільність проведення реформ, сприяння формування та становлення психічно-здорової особистості з раннього віку. В Україні державні витрати на охорону здоров'я складає найменшу суму із всіх європейських країн. Неefективне використання ресурсів призводить до дефіциту.

У шостому розділі «**Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях**» надано загальні інструкції з правил поведіння дітей під час

надзвичайних ситуацій, також надано інформацію про порядок оповіщення та інформування населення про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період. Повідомлення про загрозу або виникнення надзвичайної ситуації повинне містити інформацію про характер та місце виникнення загрози життю і здоров'ю людей, зону можливого ураження, порядок дій населення, види захисту тощо.

У **сьомому розділі «Екологія»** відбувається роз'яснення біології підлітків, причин попадання в алко- та наркозалежності. Проінформовано про негативний вплив куріння на організм підлітків. Алкоголь, порівняно з іншими психотропними речовинами, дуже складний, тому що спектр залежностей від нього різноманітний і ефекти люди отримують різні. В алкоголю сильні психотропний вплив і токсичний ефект. Підліткам в силу своєї незрілості важко оцінити, чим небезпечне куріння. Що живуть сьогоднішнім днем, підлітки насилу уявляють собі, що в якості наслідків куріння через 10-15 років виникають хронічні захворювання і недуги.

ВИСНОВКИ:

За результатами виконання поставлених задач та проведеної роботи сформульовані такі висновки:

1. Проаналізований теоретичний аспект булінгу, його форми, види, поширення та чинники, які вказують на необхідність регулярних досліджень та обізнаність про дане явище.
2. Підібрані та проведені методики для дослідження: адаптації, агресивності, конфліктності та наявності булінгу або ж його різноманітних видів та проаналізовані результати дослідження, виявили групу ризику, де були учні, які стали жертвами булінгу, а також були, власне, булерами.
3. Проаналізовано доцільність групової діагностики та обґрунтовано необхідність проведення тренінгу, також розроблено сам тренінг та подано практичні рекомендації для людей, які стикались з явищем булінгу.
4. Обґрунтовано психометричні основи досліджень.
5. Зроблено статистичний аналіз витрат на охорону психічного здоров'я населення різних країн світу, зокрема проаналізовано Україну та доведено доцільність проведення реформ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ РОБОТИ

1. Якимець Д.В. Особистісна готовність до збереження і зміцнення свого здоров'я / Д.В.Якимець Актуальні задачі сучасних технологій : зб. тез доповідей міжнар. наук.-техн. конф. Молодих учених та студентів, (Тернопіль, 28–29 листоп. 2019.) в 3-х томах / М-во освіти і науки України, Терн. націон. техн. ун-т ім. І. Пулюя [та ін]. – Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2019 – Т. 3. – С. 170-171.6.

ПЕРЕЛІК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ВИКОРИСТАНИХ У РОБОТІ

1. Salisbury J. Challenging Macho Values: Ways of Working with Boys in Secondary Schools / J. Salisbury. – Routledge Falmer, 1999. – 338p. Режимдоступу: <http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/Doc?id=100957668>
2. 35. Воронцова Е. Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти. URL: <http://xn--d1acjtrgde.kiev.ua/2017/08/24/profilaktika-ta-podolannya-bulinguu-zakladah-osviti/> (дата звернення: 26.10.2017)
3. Губко А. А. Шкільний булінг як соціально-психологічний феномен. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки. 2013. Вип. 114. С. 46–50.
4. [Дітизагратами — суспільствохворе, «Социум» 28.10.2008. URL: www.uwtoday.com.ua/socium.php?pos_id=93.
5. Комплектосвітніхпрограм «Вирішенняконфліктівмирнимшляхом. Базовінавичкимедіації». – К. – 2018. – 140 с.
6. Кон И. С. Что такое буллинг и как с ним бороться? [Электронный ресурс] / И. С. Кон. // Сексология. Персональный сайт И. С. Кона. - Режим доступа: <http://www.sexology.narod.ru/info178.html>. - Загл. с экрана.
7. Кормило О. Явище боулінгу в освітньому просторі. Проблеми гуманітарних наук. Серія «Психологія». 2015. Вип. 35. С. 174–187.
8. Король А. Причинитанаслідкидослідженняявища булінгу // Відновнеправосуддя в Україні. – 2009. – № 1 – 2. – 190 с
9. Куртова С. Булінг у школі // Освіта.UA : сайт. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/42788/ (дата звернення: 23.10.2017)
10. Dankanson N. SexualBullying: GenderConflictandPupilCultureinSecondarySchools / N. Dancanson. – Routledge, 1999. – 177 р. Режим доступу: <http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/Doc?id=10071157>

АНОТАЦІЯ

Якимець Д.В. Травмуючий вплив булінгу на становлення особистості старшокласника.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 053 – «Психологія» – Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя. – Тернопіль, 2019.

Магістерська робота розкриває поняття булінгу, його характеристики, методологічні підходи до проблеми булінгу, роль індивідуально-типологічних факторів у впливі на виникнення булінгу.

У роботі обґрунтовано вікові критерії особливостей виникнення булінгу та основні передумови виникнення булінгу. Виявлено особливості оцінювання особистістю з певним індивідуальним типом таких важливих складових характеру, як – адаптивність, емоційний комфорт, комунікабельність, ескапізм, які свідчать про фізичний, психологічний та соціальний рівень розвитку особистості.

З’ясовано, що особистісні характеристики впливають на появу булінгу в шкільному середовищі.

Отримані нами в ході експериментального дослідження результати сприятимуть продуманій (з врахуванням фактору індивідуальних відмінностей)

організації психотерапевтичної та корекційної роботи з старшокласниками, спрямованій на запобігання булінгу, вихованню толерантності, організації здорового способу життя.

Ключові слова: булінг, насильство, шкільний булінг, шкільне насильство, стосунки між учнями.

ANNOTATION

Yakimets D. V. traumatic influence of bullying on the formation of the personality of a high school student.

Master's work for the educational degree "Master" in specialty 053 - "Psychology" - Ternopil national technical University. I. Puluya. - Ternopil, 2019.

Master's work reveals the concept of bullying, its characteristics, methodological approaches to the problem of bullying, the role of individual typological factors in the impact on the occurrence of bullying.

The paper substantiates the age criteria of the peculiarities of the occurrence of bullying and the main prerequisites for the occurrence of bullying. The features of evaluation by a person with a certain individual type of such important components of character as adaptability, emotional comfort, sociability, escapism, which indicate the physical, psychological and social level of personality development, are revealed.

It is found that personal characteristics affect the appearance of bullying in the school environment.

Obtained in the pilot study, the results will contribute to the elaborate (taking into account the factor of individual differences) of the organization of psychotherapeutic and intervention work with high school students aimed at preventing bulge, tolerance, healthy life.

Keywords:bullying, violence, schoolbullying, schoolviolence, studentrelationship.

